

MUSIQA VA SAN'AT MAKTABLARIDA FORTEPIANO O'QITISH METODIKASINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Nurmatova Mushtariybegim Ilhom qizi — Namangan davlat pedagogika
instituti Musiqa ta'limi yo'nalishi 2-bosqich talabasi, Toshkent shahri
Yashnobod tumanidagi 7-sonli bolalar musiqa va san'at maktabi o'qituvchisi*

Annotatsiya. Mazkur tezisdagi musiqa va san'at maktablarida fortepiano o'qitish metodikasining o'ziga xos xususiyatlari, o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ijrochilik mahoratini shakllantirish hamda ta'lim jarayonida individual yondashuvning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, fortepiano darslarida musiqiy eshitish, ritm, nota savodxonligi, texnik ko'nikmalar va badiiy tafakkurni rivojlantirish usullari tahlil qilingan. Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, mustaqil mashg'ulotlarni samarali tashkil etish va milliy musiqa merosini o'rgatish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: fortepiano, musiqa ta'limi, san'at maktabi, ijrochilik mahorati, musiqiy qobiliyat, pedagogik metodika, musiqiy eshitish, ritm, nota savodxonligi, badiiy tafakkur, individual yondashuv, zamonaviy ta'lim texnologiyalari.

Musiqa san'ati insonning ma'naviy dunyosini boyitish, estetik didini shakllantirish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, bolalar musiqa va san'at maktablarida tashkil etiladigan cholg'u ijrochiligi mashg'ulotlari yosh avlodning musiqiy tafakkurini rivojlantirish, badiiy dunyoqarashini kengaytirish va ijodiy imkoniyatlarini yuzaga chiqarishga xizmat qiladi. Shu jihatdan fortepiano cholg'usini o'rgatish metodikasini takomillashtirish musiqa pedagogikasining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Forteplano o'zining keng diapazoni, boy tovush imkoniyatlari va turli musiqiy janrlarni ijro etish xususiyati bilan boshqa cholg'ulardan ajralib turadi. Ushbu cholg'u orqali o'quvchilar kuy va jo'rnavozlikni birgalikda ijro

etish, musiqiy shakllarni anglash, tovushlar uyg'unligini his qilish hamda musiqiy asarlarning badiiy mazmunini tushunish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Fortepiano mashg'ulotlari o'quvchilarda diqqat, xotira, eshitish, harakatlarni muvofiqlashtirish va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi [1].

Musika va san'at maktablarida fortepiano o'qitish umumiy musiqiy bilimlarni berish bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayonda o'quvchining ijrochilik texnikasi, musiqiy ifoda vositalaridan foydalanishi, sahna madaniyati va mustaqil ishlash ko'nikmalari ham shakllantiriladi. Shuning uchun darslarni tashkil etishda o'quvchining individual xususiyatlari, yoshiga mos imkoniyatlari va musiqaga bo'lgan qiziqishini hisobga olish zarur. Fortepiano o'qitish metodikasi o'quvchilarga cholg'u ijrochiligi ko'nikmalarini bosqichma-bosqich o'rgatish, musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish va ijro madaniyatini shakllantirishga qaratilgan pedagogik usullar majmuasidir. Mazkur metodikaning asosiy xususiyati nazariy bilimlar bilan amaliy ijroning o'zaro uyg'unligida namoyon bo'ladi [2].

Dastlabki mashg'ulotlarda o'quvchilarga fortepiano klaviaturasi, nota yozuvi, musiqiy tovushlar, ritmik belgilar va cholg'uda to'g'ri o'tirish qoidalari o'rgatiladi. Keyingi bosqichlarda barmoqlar harakatchanligi, ikki qo'lning muvofiqligi, tovush chiqarish usullari va musiqiy asarlarni ifodali ijro etish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Bunda o'quv materiallarini oddiydan murakkabga qarab tashkil etish muhimdir. Fortepiano ta'limida individual yondashuv alohida o'rin tutadi. Har bir o'quvchining musiqiy eshitishi, ritmni his qilishi, xotirasi, barmoqlar harakatchanligi va o'zlashtirish sur'ati bir-biridan farq qiladi. O'qituvchi ushbu xususiyatlarni hisobga olib, mashqlar va musiqiy asarlarni to'g'ri tanlashi kerak. Ayrim o'quvchilar kuylarni tez eslab qolishi mumkin, boshqalari esa nota matnini o'qish yoki ikki qo'lni birgalikda boshqarishda ko'proq mashq qilishga muhtoj bo'ladi. O'quvchining imkoniyatlariga mos ta'lim tashkil etilishi uning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shu bilan birga,

pedagog o'quvchining mavjud qobiliyatlarini rivojlantirish bilan cheklanmasdan, yangi ko'nikmalarni egallashiga ham yordam berishi lozim. Buning uchun muntazam kuzatish, individual topshiriqlar berish va o'zlashtirish natijalarini tahlil qilish samarali hisoblanadi [3].

Musiqiy eshitish fortepiano ijrochiligining asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. U tovushlarning balandligi, davomiyligi, kuchi va o'zaro munosabatlarini farqlash imkonini beradi. Musiqiy eshitishning rivojlanishi o'quvchining ijrodagi xatolarni aniqlashi, kuy yo'nalishini anglab yetishi va musiqiy obrazni to'g'ri ifodalashiga yordam beradi. Musiqiy eshitishni rivojlantirish uchun qisqa kuylarni tinglash va takrorlash, tovushlarni o'zaro taqqoslash, melodik parchalarni eslab qolish hamda ijro etilgan musiqaning xarakterini aniqlash kabi mashqlardan foydalanish mumkin. O'qituvchi o'quvchini faqat notalarni to'g'ri ijro etishga emas, balki hosil bo'layotgan tovushlarni diqqat bilan tinglashga ham o'rgatishi zarur. Ijrochilik texnikasini shakllantirishda qo'l va barmoqlarning to'g'ri holati, bilaklarning erkinligi, harakatlarning tabiiyligi va ikki qo'lning muvofiqligi muhim ahamiyatga ega. Gammalar, arpedjiolar va boshqa texnik mashqlar barmoqlar harakatchanligini rivojlantiradi. Biroq mashqlarni bajarishda faqat tezlikka intilish maqsadga muvofiq emas. Dastlab tovushlarning aniqligi, ritmik barqarorlik va harakatlarning erkinligiga erishish, keyinchalik esa ijro tezligini bosqichma-bosqich oshirish lozim. Forteplano o'qitish jarayonida murakkab musiqiy parchalarni kichik qismlarga ajratib o'rganish samarali usullardan biri hisoblanadi. O'quvchi avval har bir qo'l partiyasini alohida mashq qiladi, so'ng ularni birlashtiradi. Xatolar yuzaga kelgan joylarni sekin tempda takrorlash va zarur hollarda metronomdan foydalanish ijroning aniqligini oshiradi. Ushbu usul o'quvchining mustaqil ishlash qobiliyatini ham rivojlantiradi [4].

Forteplano ta'limining muhim vazifalaridan biri o'quvchini musiqiy asarning badiiy mazmunini anglash va uni ijro orqali ifodalashga o'rgatishdir.

Asarni texnik jihatdan to'g'ri chalish uning mazmunini to'liq ochib berish uchun yetarli emas. O'quvchi asarning xarakterini, kayfiyatini, musiqiy jumllarini va dinamik rivojlanishini tushunishi kerak. Badiiy talqin jarayonida temp, dinamika, artikulyatsiya, frazalash va tovush sifati kabi ifoda vositalaridan foydalaniladi. O'qituvchi o'quvchiga ushbu vositalarning musiqiy obrazni yaratishdagi ahamiyatini tushuntiradi. Masalan, bir xil ohang turli dinamik darajalar va ijro usullari orqali turlicha hissiy ta'sir uyg'otishi mumkin. Shu sababli o'quvchi asarni shunchaki yodlab olish bilan cheklanmasdan, uning mazmunini tushunishga intilishi lozim. Musiqiy repertuarni tanlashda o'zbek milliy musiqa merosi va jahon klassik musiqasi namunalaridan foydalanish muhimdir. O'zbek bastakorlarining fortepiano asarlari hamda xalq kuylarining moslashtirilgan variantlari o'quvchilarda milliy musiqaga hurmat va qiziqishni kuchaytiradi. Jahon bastakorlarining asarlari esa turli musiqiy uslublar va ijro an'analari bilan tanishish imkonini beradi. Repertuar tanlashda o'quvchining yoshi, tayyorgarlik darajasi va qiziqishi hisobga olinishi kerak. Asar haddan tashqari murakkab bo'lsa, o'quvchining texnik imkoniyatlari badiiy mazmunni ochib berishga yetmasligi mumkin. Shu sababli pedagog o'quvchining imkoniyatlariga mos, shu bilan birga, uning rivojlanishiga yordam beradigan asarlarni tanlashi maqsadga muvofiq.

Hozirgi davrda musiqa ta'limida zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish uchun keng imkoniyatlar mavjud. Audio va video yozuvlar, elektron nota dasturlari, raqamli metronomlar va musiqiy tinglash materiallari fortepiano mashg'ulotlarini mazmunan boyitishga xizmat qiladi.

O'quvchining ijrosini audio yoki video shaklida yozib olish va keyinchalik birgalikda tahlil qilish uning xatolarni mustaqil aniqlashiga yordam beradi. Turli ijrochilarning bir asarni qanday talqin qilishini tinglash esa o'quvchining musiqiy dunyoqarashini kengaytiradi. Bunda o'qituvchi ijro variantlarini

taqqoslashga, tovush sifati va musiqiy ifoda vositalarini farqlashga yo'naltiruvchi savollar berishi mumkin. Metronomdan foydalanish ritmik aniqlikni rivojlantirishga yordam beradi. Elektron nota dasturlari esa nota yozuvini o'rganish va musiqiy savodxonlikni mustahkamlashda qo'llanilishi mumkin. Shunga qaramay, texnologiyalardan foydalanish darsning asosiy maqsadiga bo'ysundirilishi zarur. Ular o'qituvchining bevosita rahbarligi, individual yondashuv va amaliy mashg'ulotlar bilan uyg'unlashgandagina kutilgan samarani beradi. Mustaqil mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish ham ta'lim sifatiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omildir. O'qituvchi uy vazifalarini aniq belgilashi, murakkab qismlarni qanday o'rganishni tushuntirishi va keyingi darsda natijalarni tahlil qilishi kerak. Muntazam mashq qilish, xatolarni aniqlash va ularni bartaraf etish o'quvchida mas'uliyat hamda o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini shakllantiradi [5].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, musiqa va san'at maktablarida fortepiano o'qitish metodikasi o'quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ijrochilik mahoratini shakllantirish va estetik tarbiyasini yuksaltirishga qaratilgan ko'p qirrali pedagogik jarayondir. Ushbu jarayonning samaradorligi individual yondashuv, izchil mashg'ulotlar, musiqiy eshitish va ritmni rivojlantirish, texnik ko'nikmalarni shakllantirish hamda badiiy talqinga e'tibor qaratishga bog'liq. Forteplano darslarida milliy va jahon musiqa merosidan foydalanish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni maqsadli qo'llash va mustaqil mashg'ulotlarni samarali tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchiga nafaqat cholg'uda ijro etish ko'nikmalarini, balki musiqani tushunish, his qilish va badiiy ifodalash qobiliyatlarini ham singdirishi lozim. Shunday qilib, fortepiano o'qitish metodikasini takomillashtirish musiqa va san'at maktablarida ta'lim sifatini oshirish, yoshlarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish va

kelajakda mustaqil musiqiy fikrlashga ega ijrochilarni tarbiyalash uchun muhim shartlardan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni.
2. Neygauz G. G. Ob iskusstve fortepiannoy igry. Moskva: Muzyka.
3. Alekseyev A. D. Metodika obucheniya igre na fortepiano. Moskva: Muzyka.
4. Artobolevskaya A. D. Pervaya vstrecha s muzyкой. Moskva: Sovetskiy kompozitor.
5. Kabalevskiy D. B. O muzykalnom vospitanii detey. Moskva: Prosveshcheniye.
6. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining bolalar musiqa va san'at maktablari uchun fortepiano yo'nalishiga oid o'quv dasturlari va metodik materiallari.

